

چالش‌های زیست‌محیطی بنادر

از منظر حقوق بین‌الملل

www.ketab.ir

دکتر زهرا محمودی کردی

عضو هیئت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران

معصومه حسینی

سرشناسه	: محمودی کردی، زهرا، ۱۳۶۰-
عنوان و نام دیداور	: چالش‌های زیست‌محیطی بنادر از منظر حقوق بین‌الملل / زهرا محمودی کردی، معصومه حسینی.
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۷ ص:، مصور، جدول.
شابک	: 978-622-224-166-7
وضعیت فهرست نویس	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص:، [۱۸۱]-۱۹۷.
موضوع	: بندرها -- جنبه‌های زیست‌محیطی.
موضوع	: Harbors -- Environmental aspects
موضوع	: حقوق بین‌الملل، محیط زیست
موضوع	: law, International Environmental
شناسه افزوده	: حسینی، معصومه، ۱۳۷۳-
رده بندی کنگره	: TC۲۰۹
رده بندی دیوید	: ۳۳۳/۹۱۵
شماره کتابشناسی	: ۷۵۴۳۳۰
ملی	:
وضعیت رکورد	: کتاب



انتشارات خرسندی

دفتر مرکزی: خیابان نلسون ماندلا (جردن)، بالاتر از چهارراه جهان کودک، پلاک ۶۶ طبقه اول، واحد ۳

تلفن: ۸۸۶۶۵۳۰۷ - ۸۸۶۶۳۷۶۲

مرکز پخش و توزیع: خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان لبافی‌نژاد، نرسیده به خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۴،

واحد زیرزمین تلفن: ۵-۳۴-۶۶۹۷۱۰ و ۶۶۴۹۰۵۸۴ و ۶۶۴۸۴۸۵۸

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

چالش‌های زیست‌محیطی بنادر از منظر حقوق بین‌الملل

دکتر زهرا محمودی کردی - معصومه حسینی

چاپ اول: ۱۴۰۰ - تیراژ: ۲۰۰ جلد - قیمت: ۷۰۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978-622-224-166-7

شابک: ۷-۱۶۶-۲۲۴-۶۲۲-۹۷۸

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۱

فصل اول: شناخت بندر و چالش‌های زیست‌محیطی فراروی آن

- گفتار اول: بندر؛ مفهومی چند بُعدی ۱۶
- مبحث اول: تعریف بندر از زوایای گوناگون ۱۶
- بند اول: تعریف عام بندر ۱۷
- بند دوم: تعریف بندر از منظر حقوقی ۱۸
- بند سوم: تعریف بندر از منظر اقتصادی ۱۹
- بند چهارم: تعریف بندر از منظر جغرافیایی ۲۰
- مبحث دوم: تفکیک بندر از مفاهیم مشابه ۲۱
- بند اول: بندرگاه ۲۲
- بند دوم: اسکله ۲۲
- بند سوم: سایر تأسیسات بندری ۲۳
- بند چهارم: بندر شهر ۲۳
- گفتار دوم: طبقه‌بندی بنادر ۲۴
- مبحث اول: معیار تکامل تاریخی ۲۴
- بند اول: بنادر نسل اول ۲۵
- بند دوم: بنادر نسل دوم ۲۵
- بند سوم: بنادر نسل سوم ۲۶
- بند چهارم: بنادر نسل چهارم ۲۷
- بند پنجم: بنادر نسل پنجم ۲۷
- مبحث دوم: معیار موقعیت مکانی ۲۸
- بند اول: بندر دریایی ۲۹

۲۹	بند دوم: بندر خشک
۲۹	بند سوم: بندر داخلی
۳۰	بند چهارم: بندر آب گرم
۳۰	مبحث سوم: معیار کارکرد
۳۱	بند اول: بندر ساخت، تعمیر، تجهیز و بازدید زمان‌بندی شده کشتی‌ها
۳۱	بند دوم: بندر صنعتی
۳۲	بند سوم: بندر تأمین و تدارک سوخت
۳۲	بند چهارم: بندر تجاری
۳۳	بند پنجم: بندر نفتی
۳۳	بند ششم: بندر آزاد
۳۳	مبحث چهارم: معیار نحوه مدیریت
۳۴	بند اول: بندر عملیاتی
۳۴	بند دوم: بندر میزبان
۳۴	بند سوم: بندر ابزار
۳۵	گفتار سوم: بازیگران عرصه بنادر
۳۵	مبحث اول: دولت صاحب بندر
۳۶	مبحث دوم: مقامات بندر
۳۷	مبحث سوم: بخش خصوصی و شرکت‌های سرمایه‌گذار
۳۸	گفتار چهارم: اقسام عملکردهای مختلف بنادر و پیامدهای ناشی از آن
۳۹	مبحث اول: اقسام عملکرد
۳۹	بند اول: عملکرد تجاری - اقتصادی
۴۴	بند دوم: عملکرد نظامی
۴۵	مبحث دوم: پیامدهای مثبت و منفی ناشی از عملکرد بنادر
۴۶	بند اول: پیامدهای مثبت

بند دوم: پیامدهای منفی	۴۹
گفتار پنجم: انواع چالش‌های زیست‌محیطی فراروی بنادر	۵۳
مبحث اول: چالش‌های طبیعی	۵۳
بند اول: بالا آمدن سطح آب دریا	۵۷
بند دوم: وقوع طوفان‌های دریایی	۵۸
بند سوم: افزایش دمای هوا	۵۹
مبحث دوم: چالش‌های انسانی	۵۹
بند اول: چالش‌های مستقیم	۶۰
بند دوم: چالش‌های غیرمستقیم	۷۸

فصل دوم: محیط زیست بندر در آینه مقررات بین‌المللی

گفتار اول: ضوابط و سازوکارهای حقوقی موجود	۸۶
مبحث اول: بندر در منابع حقوق بین‌الملل	۸۷
بند اول: معاهدات بین‌المللی	۸۷
بند دوم: عرف بین‌المللی	۸۹
بند سوم: رویه قضایی بین‌المللی	۹۱
بند چهارم: تصمیمات و اقدامات سازمان‌های بین‌المللی	۹۱
مبحث دوم: تعهدات بین‌المللی دولت صاحب بندر در حمایت و حفاظت از محیط - زیست بندر	۹۷
بند اول: پیشگیری	۹۸
بند دوم: همکاری	۱۳۳
بند سوم: مدیریت پسماند	۱۴۰
بند چهارم: اقدام به دادرسی	۱۴۶
بند پنجم: اتخاذ اقدامات لازم به منظور حمایت از منافع حیاتی و امنیت کشور در	

پیشگفتار

بنادر از جمله عوامل تسریع در فرآیند رشد اقتصادی و یکی از حلقه‌های اصلی حمل و نقل دریایی و مبادی ورود و خروج کالا به‌شمار می‌روند که از آنها با عنوان دارایی‌های راهبردی ملی یاد می‌شود. بالغ بر ۹۰ درصد از تجارت جهانی از طریق حمل و نقل دریایی انجام می‌شود و حمل و نقل دریایی کالاهای نقش کلیدی در تجارت خارجی به‌ویژه تجارت فراراهای جهان دارد، به‌نحوی که بدون وجود حمل و نقل دریایی، واردات و صادرات کالا که پایه تجارت مدرن جهانی است، امکان‌پذیر نیست. میل به افزایش رشد اقتصادی و تجارت بین‌المللی کالاهای و خدمات، بنادر و محیط‌زیست پیرامون آنها را بیش از پیش تحت تأثیر قرار داده است. افزایش تقاضا برای گردشگری، بهره‌برداری از منابع از جمله اکتشاف نفت دریایی و تولید آن، شیلات دریایی و صنعت پرورش، لایروبی و احیای زمین، افزایش کاربری، ذخیره‌سازی و پردازش مواد خطرناک موجود در بنادر، تخلیه زباله‌ها و شستشوی مخازن کشتی‌ها و بسیاری از فعالیت‌های دیگر تأثیر قابل توجهی بر محیط‌زیست منطقه بندر و مناطق ساحلی مجاور آن دارد. به‌علاوه این فعالیت‌ها می‌تواند اثرات نامطلوبی را بر سلامت افراد ساکن در منطقه بندری در پی داشته باشد. از این رو حفاظت از محیط‌زیست بنادر در حال تبدیل شدن به یکی از جلوه‌های مهم نظام مدیریت بنادر است. از جمله مهمترین چالش‌های زیست‌محیطی ناشی از فعالیت بنادر می‌توان به تغییر زیستگاه زمینی، آبی و تنوع زیستی، تغییرات اقلیمی و تغییر در کیفیت آب، چالش‌های ناشی از مدیریت نامناسب پسماند و مواد خطرناک، انتشار گازهای گلخانه‌ای (آلودگی هوا) و ایجاد سر و صدا و ارتعاش (آلودگی صوتی) اشاره نمود.

به لحاظ تاریخی، بنادر غیر نظامی به عنوان سرمایه‌های ملی، تحت حاکمیت دولت صاحب بندر بوده و بالتبع مطابق قوانین ملی اداره می‌شدند. از این رو، وضع مقررات در سطح بین‌المللی امری غیر ضروری به‌نظر می‌رسید. تنها استثناء وارده، بنادر نظامی (پایگاه‌های دریایی) بودند که بعضاً تحت کنترل قدرت خارجی قرار داشتند. در چنین

شرایطی، به منظور پاسداری از حاکمیت دولت محلی، اعطای پایگاه دریایی بر مبنای موافقت‌نامه‌های بین‌المللی صورت می‌گرفت که روابط میان دولت محلی و قدرت مستقر در پایگاه دریایی را تنظیم می‌کردند. بی‌توجهی تاریخی حقوق بین‌الملل به بنادر، تا حدی ریشه در اصل حاکمیت و صلاحیت داخلی دولت‌ها دارد؛ چرا که بنادر به لحاظ موقعیت جغرافیایی جزو قلمرو دولت ساحلی و تحت حاکمیت آن دولت هستند. مع‌الوصف، امروزه از یک‌سو با افزایش نقش بنادر در اقتصاد و پررنگ‌تر شدن نقش چشمگیری که از گذشته در تجارت بین‌المللی داشتند شاهد تردد روزانه کشتی‌های تجاری با تابعیت‌های مختلف به بنادر هستیم و از سوی دیگر نگرانی‌های زیست‌محیطی و لزوم توجه بیشتر به مسائل زیست‌محیطی که بعضاً فارغ از مرزهای جغرافیایی آسیب‌زا هستند، ناکارآمدی دیدگاه سنتی و ضرورت وضع مقررات فراملی و استانداردهایی یکسان با لحاظ طبقه‌بندی مزبور از بنادر را نمایان ساخته است. قدر مسلم این است که از یک‌سو اکثر فعالیت‌هایی که در حال حاضر در بنادر صورت می‌پذیرد، می‌تواند محیط‌زیست بندر و حتی ماورای آن را به مخاطره اندازد و آلودگی‌ها و آسیب‌هایی را پدید آورد که به مناطق فراتر از صلاحیت ملی و یا مناطق دریایی سایر دولت‌ها گسترش یابد. از سوی دیگر، بنادر گزینه منطقی برای بررسی اینکه آیا کشتی‌های حاضر در آنجا استانداردهای ملی یا بین‌المللی را رعایت نموده و یا در مناطق دریایی تحت صلاحیت دولت صاحب بندر و نیز مناطق دریایی سایر کشورها یا دریای آزاد رفتارهای مغایر با مقررات بین‌المللی نداشته‌اند، به حساب می‌آیند. به واقع، دولت صاحب بندر فقط نباید منافع ملی خود را تأمین نماید، بلکه فرصت‌هایی را برای پیشبرد منافع جامعه بین‌المللی در اختیار دارد از جمله در مورد اطمینان از ایمنی در دریا (ایمنی دریایی)، حفاظت از محیط‌زیست دریایی و استفاده پایدار از منابع زنده دریایی و حفاظت از تنوع زیستی دریایی. از آنجایی که منافع جمعی و فراسرزمینی را با تعهداتی که مبتنی بر صلاحیت سرزمینی دولت صاحب بندر باشد نمی‌توان محقق نمود، موضوع صلاحیت‌های فراسرزمینی دولت صاحب بندر مطرح می‌شود. این در حالی است

که در حقوق بین‌الملل، نه تنها معاهده‌ای مختص محیط‌زیست بنادر منعقد نشده، بلکه در معاهدات دیگر که بسته به موضوع، از بندر و دولت صاحب بندر سخن به میان آمده نیز رویکرد سنتی غالب است. این در حالی است که با توجه به اهمیت حفاظت از محیط‌زیست دریایی در حیات بشر، ضروری است دامنه صلاحیت و تعهدات دولت صاحب بندر به‌ویژه تعهدات فراسرزمینی آن افزایش یابد.

با توجه به مهجور بودن مقوله محیط‌زیست بنادر در ادبیات حقوقی موجود، بر آن شدیم تا اثر حاضر را به رشته تحریر درآوریم. تمام تلاش نویسندگان این بوده تا ضمن بررسی سازوکارهای حقوقی بین‌المللی موجود در زمینه حفاظت و حمایت از محیط‌زیست بنادر و پیرامون آنها، نیم‌نگاهی نیز به وضعیت تعهدات دولت صاحب بندر در آینده پیش‌رو داشته باشیم و از این طریق توجهات لازم را به مسئله محیط‌زیست بنادر به عنوان یک دغدغه بین‌المللی و جهانی و نه صرفاً ملی جلب نمایم. پر واضح است که هیچ اثر و نوشته‌ای خالی از کاستی نیست، چرا که تنها املای نانوشته است که بی غلط است، لذا نویسندگان گوهر نقد علمی را به جان خریده و از نظرات خوانندگان فرهیخته استقبال می‌کنند. امید که با نگارش این اثر توانسته باشیم گامی هرچند کوچک در تقویت بنیان‌های ادبیات حقوق محیط‌زیست کشورمان برداشته باشیم.

در پایان از جناب آقای هادی طالع خرسند مدیر محترم انتشارات خرسندی صمیمانه تشکر نموده و توفیق ایشان را از پروردگار عالمیان خواستاریم.

زهره محمودی کردی

معصومه حسینی

بهمن ماه ۹۹